

Het verwende nakomertje

Colofon

© Jos de Gruiter, april 2022

Met medewerking van

Roeliene Bos (interview Lenie 't Hart)

Daniël de Jongh (redactie)

Roeliene Bos, Malou van Breevoort, Willem Dieperink, Alice
Kempers en Jos de Gruiter (foto's)

Uitgever

SAAM Uitgeverij

info@saamuitgeverij

www.saamuitgeverij.nl

www.zorgboeken.nl

1e druk 2022

ISBN 9789492261908

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the publisher.

14 verhalen van nakomers, opvoeders en deskundigen

HET VERWENDE NAKOMERTJE

Jos de Gruiter

INHOUD

Het verwende nakomertje	7
Margje Duursma	19
Ingrid Hoogervorst	33
Hans Spekman	48
Roeliene Bos	61
Daniël de Jongh	71
Astrid van Keulen	83
Lenie 't Hart	91
Judith Dubas	100
Karin Termaaten	109
Christina Verburg	120
Marc de Jongh	133
Ellen Voorhans	145
Frank Ketelaar	152
Steven Pont	165

HET VERWENDE NAKOMERTJE

‘Zoals vele dingen in het leven, heeft ook het nakomertje verschillende kanten, de voor- en achterkant buiten beschouwing gelaten. Het jongste kind wordt bijna altijd verwend, lekker geknuffeld, door de hele familie bewonderd en gekoesterd als geen ander. Het mag meer dan de oudste ooit toegestaan is en zelfs wandaden, die de andere kinderen niet eens durfden bedenken, worden met nauwverholen glimlachjes geaccepteerd. Een fijn bestaan. Er is altijd wel een grotere broer, die 't voor hem of haar uitknokt, een grotere zuster die snel en stiekem een gescheurd kledingstuk repareert en een zwak slachtoffer dat hem of haar na bedtijd voorleest. Deze kant van het nakomertje is voortdurend warm van vreugde en kan wortels van groot optimisme en vertrouwen schieten, die altijd een deel van het hart blijven.’

Aldus journaliste/columniste Peter Jaspers (1918-1964) in *Het Vrije Volk* van 10 oktober 1959, meer dan zestig jaar geleden.

Nakomers, wie kent ze niet. Jongste kinderen in een gezin met vaak oudere ouders en in elk geval een behoorlijke afstand in jaren tot het voorlaatste broertje of zusje. Het fenomeen ‘nakomer’ bestaat al zolang er kinderen ter wereld komen en al meer dan zestig jaar geleden was het aanleiding voor beschouwingen, zoals Jaspers’ column en, dertig jaar

na haar, voor discussie op de nationale televisie: in november 1988 besteedde presentator Henk Mochel in het praatprogramma Rndom tien aandacht aan de nakomer. De uitkomst staat me niet meer bij, maar kennelijk is de nakomer een bijzonderheid, een fenomeen waarvoor met enige regelmaat aandacht wordt gevraagd, vaak in combinatie met de toevoeging ‘verwend’.

Dertig jaar later was het opnieuw raak: In het boek *En toen kwam jij nog* (2016) vertellen coach/trainer Margje Duursma (zelf nakomer) en co-schrijver Caroline Lalieu over ‘lief en leed’ in het leven van de nakomer. Ze benaderden vijftig vrouwelijke en drieëndertig mannelijke nakomers tussen de zestien en zesentachtig jaar en noteerden hun ervaringen als kind en als opgroeiende volwassene.

Nakomers hebben een bijzondere start in het leven en leiden vaak een bijzonder leven. In het boek van Duursma en Lalieu worden veel uitspraken van nakomers geciteerd en opvallend vaak wordt het gevoel van eenzaamheid genoemd, beter nog: ‘het gevoel er niet bij te horen’. Dat gevoel is in de jonge jaren onbewust aanwezig, maar wordt manifester naarmate de nakomer naar volwassenheid groeit. Wat voor veel kinderen gewoon is, er domweg zijn en erbij horen, is voor nakomers niet vanzelfsprekend. Ze hebben vaak een eenzame plek in het gezin, ze vertellen hoe ze óf te klein óf te groot moesten zijn, hoe ze buiten beslissingen werden gehouden of hoe ze op te jonge leeftijd betrokken werden bij zaken die thuishoren bij volwassenen.

Ik ben een nakomer, maak dus deel uit van die bijzondere maar vergeten groep. Een groep ook die niet is terug te vinden in de statistieken van het Centraal Bureau voor de Statistiek. ‘Helaas,’ antwoordt de CBS-woordvoerder op de vraag naar cijfers over aantallen nakomers en ontwikkelingen door de jaren heen, ‘we hebben goed gezocht en rondge-

vraagd maar inderdaad niets gevonden over dit onderwerp.’ Ook Duursma en Lalieu stellen in hun spertoelt naar informatie vast dat er ‘vreemd genoeg zo weinig bekend is over nakomers.’ Waar bijvoorbeeld uitputtend onderzoek is gedaan naar de positie en de rol in het gezin van het oudste en het enig kind, heeft de sociaal-maatschappelijke onderzoekwereld nooit aandacht gehad voor de nakomer. We praten dus over een groep die niet goed gedefinieerd en scherp omlijnd is én een groep in een bijzondere positie en met bijzondere eigenschappen waarnaar nauwelijks onderzoek is verricht. Met recht een diffuse, onzichtbare en onbekende categorie Nederlanders.

Ik groeide als nakomertje op in een compleet gezin, in mijn geval een gezin met een papa, een mama en drie kinderen in de puberleeftijd. Een gezin dat de Tweede Wereldoorlog bewust had meegemaakt, met alle angsten en zorgen van dien, zoals razzia’s, neerstortende V2’s, honger en bittere kou. Ik ben van na de oorlog. Mijn jongste zus was 13 jaar toen ik werd geboren. De zus boven haar was 15, mijn broer 17. Hij was van 1934, een jaar nadat in Duitsland Adolf Hitler was aangetreden als Rijkskanselier, om maar iets te noemen.

De oorlog was voor mij iets uit een ver verleden. Ik had geen angsten doorstaan en ontberingen geleden. Ik kwam tot de jaren van besef in de vrolijke sixties. Beatles en de Stones vochten om mijn gunst, haar diende tot op de schouders te groeien, flower power deed zijn intrede, alles kon, alles mocht, nooit meer oorlog, love, peace and understanding. Het leven zou beter worden, in een rechte lijn omhoog.

Nakomertjes die ter wereld komen in een compleet gezin hebben een bijzondere start in het leven en leven vaak bijzondere levens. Ze groeien op met broers en zussen, maar in de praktijk zijn ze dikwijls enig kind, zeker als het leef-

tijdsverschil met de kinderen boven hen groot is. De oudere broers of zussen leven in een andere wereld, studeren of werken al, en wonen soms op zichzelf. Ze hebben een gezamenlijke geschiedenis waarvan het nakomertje geen weet heeft. Zeker als de bezettingsjaren deel uitmaken van die geschiedenis, dreigt het gevaar dat de nakomer er een beetje bij komt te hangen. ‘Daar weet jij niks vanaf’, krijgt hij of zij te horen.

Het eigenaardige is dat de nakomer in de beeldvorming een bofkont is. De uitroep wat zul jij verwend worden zal de meeste nakomers bekend in de oren klinken. Inderdaad: op het materiële vlak werden we verwend - in die zin dat we meer welvaart kenden dan onze broers en zussen - maar veel nakomers hadden die luxe graag ingeruild voor wat meer emotionele aandacht, want laten we eerlijk zijn: wat moeten ouders van eind veertig of zelfs in de vijftig met een springerige kleuter? Een kleuter voor wie alles nieuw is, die alles wil ontdekken, terwijl jij als ouder het allemaal al eens of vaker hebt meegemaakt: de wieg, de kinderwagen, het consultatiebureau, de kleuterschool, de zwemles; allemaal verplichtingen (en kosten die de eerste verre vakantie in de weg staan). Opeens staat er een koter voor je neus, die aandacht wil, die wil voetballen in het park, die zijn knie kapot valt en getroost moet worden. Weer die schoolkeuze, weer die ouderavonden, weer die zorgen over foute vriendjes, weer dat slaaptkort en buikpijn omdat hij of zij niet op het afgesproken (= opgedragen) tijdstip thuis is.

Het zal niet voor niets zijn dat veel nakomers zich de eenzaamheid uit hun jeugd herinneren, het gevoel niet mee te tellen, het gevoel overal alleen voor te staan, alles zelf te moeten uitzoeken, nergens bij te horen: pa en ma hadden domweg de fut niet meer om zich bezig te houden met het jonge grut, waren toe aan een nieuwe levensfase. Veel van

die 'klachten' zijn terug te vinden op internetsites waar 'gezinsvragen' aan de orde komen.

'De meeste nakomers zijn niet gepland', schrijven Duursma en Lalieu. 'Daarmee zijn ze geen uitzondering, want veel kinderen zijn niet gepland. Of ze ook gewenst zijn, is een ander verhaal.' De meeste nakomers in hun boek zijn uit de tijd van vóór de anticonceptiepillen. 'Ze kwamen, en de gezinsleden maakten plaats voor de nieuwkomer. Later krijgen ze soms een sprookje op de mouw gespeld: papa wilde nog zo graag een meisje met een paardenstaartje. Maar nakomers geloven niet in zo'n sprookje. Ze voelen aan alles dat er meer achter dit verhaal steekt. Nakomers die wel gepland zijn, krijgen meestal een specifieke taak of opdracht mee in het leven. Bijvoorbeeld voorkomen dat moeder bij herhaling depressief is, moeder een nieuw levensdoel geven, of het zonnetje in huis zijn. Nakomers voelen zich soms verplicht goed te maken wat oudere kinderen niet waarmaakten.'

Betekent dit dat een start in het leven als nakomer per definitie kommervol en naargeestig is? Dat nakomers op latere leeftijd gedoemd zijn hun dagen te slijten op sofa's van psychiaters? Moeten ze zich tevredenstellen met suffe baantjes in kantoortuinen zonder zonlicht, afgeschermd van collega's met wie het moeilijk samenwerken is? Allerminst. Het zijn niet de geringsten die na hun start als nakomer de uitdaging aangingen, mooie dingen gingen doen en slaagden in hun vakgebied. Neem, om er een paar te noemen, schrijver Adriaan van Dis, denk aan Journaalpresentator Rob Trip, schrijver Jan Brokken, familietherapeut Else-Marie van den Eerenbeemt, de actrices Betty Schuurman, Marian Mudder en Isa Hoes, schaatsster Yvonne van Gennip, televisiekok Alain Caron, historicus en schrijver Geert Mak, politicus Mark Rutte: allemaal nakomertjes die niet bij de pakken gingen neerzitten. Ze ervoeren het nakomelingschap niet als

hinderlijk of putten er zelfs kracht en inspiratie uit. Het niet gezien worden, het 'erbij hangen' zetten ze om in de ambitie het beste van hun leven te maken. Niemand zou hen ooit nog over het hoofd zien!

Oud-Kamerlid en -PvdA-voorzitter Hans Spekman vertelt in dit boek liefdevol over zijn leven als nakomer, hoewel hij zijn vader niet heeft gekend en zijn drie zussen jong verloor. 'Nakomers lopen een grote kans dat ze veel familieleden naar het graf moeten brengen, al weet je dat nooit zeker', vertelt hij. 'Mijn vader stierf kort na mijn geboorte, op zijn 47ste. Mijn zus Barbara heeft vaak op het randje van de dood gelegen en is uiteindelijk gestorven toen ze 42 was. De dood was steeds dichtbij, ik voelde me soms eenzaam, maar het had ook een voordeel: als je geleidelijk aan opgroeit met ellende, kun je meer hebben dan wanneer het allemaal in één klap komt.'

Spekman heeft zich nooit buitengesloten gevoeld en miste dankzij de vele gesprekken aan tafel niets van de 'voorgeschiedenis' van het gezin. 'Die gesprekken hebben mij rijker gemaakt, juist omdat ik verhalen hoorde die een jochie van zeven normaal gesproken niet hoort.'

Hoogleraar ontwikkelingspsychologie Judith Dubas (Universiteit Utrecht) benadrukt de voordelen van nakomer zijn: 'Kind zijn van oudere ouders heeft veel voordelen. De ouders zijn financieel beter af en daar geniet het kind van, los van de vraag of het gepland is. Verder zijn de ouders meer ontspannen in de opvoeding. Het eerste kind vangt alle klappen op, aan de andere kant hebben ouders in de omgang met het oudste kind leren dealen. Het opvoeden is niet meer zwart-wit, er is begrip voor de noden van het kind en ze begrijpen dat niet alles wat afwijkt van het ideaalbeeld tot een ramp leidt.'

De Scientific American van 19 augustus 2019 besteedt in een uitgebreid artikel aandacht aan de vraag of geboortevolgorde een belangrijke rol speelt in de ontwikkeling van iemands persoonlijkheid. De literatuurstudie begint bij Alfred Adler, een negentiende- en vroeg twintigste-eeuwse Oostenrijkse psychotherapeut en grondlegger van de individuele psychologie. Adler vermoedde dat geboortevolgorde leidt tot verschillen tussen broers en zussen. Adler beschouwde eerstgeborenen als neurotisch, omdat ze hun ouders jarenlang niet hoeven te delen en in wezen worden onttroond zodra een broer of zus langskomt. Hij beschouwde ook de oudste kinderen als plichtsgetrouw en soms conservatief. Volgens Adler zijn de jongste kinderen ambitieus, terwijl de middelste kinderen optimaal gepositioneerd zijn in het gezin en gekenmerkt worden door emotionele stabiliteit. Adler zelf was de tweede van zeven kinderen.

De Amerikaanse psycholoog Frank J. Sulloway, die halverwege de jaren negentig geschiedenisboeken uitkamde naar leidende figuren die eerstgeborenen waren en opstandige figuren die later werden geboren, zag een soortgelijke trend. Onder de later geborenenvond hij laterale denkers en revolutionairen, zoals Charles Darwin, Karl Marx en Mahatma Gandhi. Onder de eerstgeborenen ontdekte hij leiders als Joseph Stalin en Benito Mussolini. Zijn uitleg? Elk kind neemt een bepaalde plaats in binnen het gezin en gebruikt vervolgens zijn of haar eigen strategieën om het leven meester te worden. Eerstgeborenen en alleenstaande kinderen hadden minder reden om ruzie te maken met de status quo en zich sterker te identificeren met het wereldbeeld van hun vaders en moeders. Jongere broers en zussen zijn minder zeker van de mening van hun ouders en kiezen daarom vaker voor alternatieve wegen in het leven.

Ondertussen hebben wetenschappers die grote, transnationale gegevens analyseerden en verschillende families met

elkaar vergeleken, ontdekt dat het effect van de opvolging van broers en zussen op de persoonlijkheid bijna volledig verdwijnt. Onderzoekers onder leiding van psycholoog Julia Rohrer van de Universiteit van Leipzig in Duitsland evalueerden gegevens van meer dan 20.000 geïnterviewden uit Duitsland, Groot-Brittannië en de Verenigde Staten. Ze vergeleken de persoonlijkheidsprofielen van broers en zussen, maar ook van mensen met verschillende geboortevolgorde die elkaar nooit hadden ontmoet. De psychologen van Leipzig ontdekten geen systematische verschillen in persoonlijkheid.

Wie zoekt naar nuancering van de problemen die jonge kinderen kunnen ervaren, kan ook terecht bij schrijver/journalist Lynn Berger. Ze schreef onder meer het boek *De Tweede* over het zijn en het hebben van een ‘tweede kind’ in het gezin. In 2019 schreef ze in *Psychologie Magazine* over twee studies in toonaangevende wetenschappelijke tijdschriften. ‘In een van deze studies analyseren twee Amerikaanse psychologen gegevens over de persoonlijkheidskenmerken en de plek in het gezin van 377.000 scholieren in de VS. Zij vonden verbanden tussen geboortevolgorde en persoonlijkheid, maar behalve piepklein zijn die ook nog eens deels tegengesteld aan de verbanden die in de dominantste theorieën werden voorspeld. Zo zijn eerstgeborenen in deze dataset weliswaar een beetje zorgvuldiger, maar ook minder neurotisch dan later geboren kinderen.’

Ze noemt ook het bovengenoemd onderzoek van Julia Rohrer: ‘In de andere studie wordt gezocht naar het verband tussen persoonlijkheid en geboortevolgorde in gegevens uit de VS, Groot-Brittannië en Duitsland van in totaal ruim 20.000 mensen. De onderzoekers vergelijken zowel kinderen uit verschillende gezinnen als broers en zussen uit hetzelfde gezin met elkaar, en corrigeren daarbij voor factoren als gezinsgrootte en leeftijd. Ook hier is het resultaat ont-

nuchterend. De onderzoekers vinden namelijk geen verband tussen iemands plek in het gezin en welk persoonlijkheidskenmerk dan ook, of het nu om extraversie gaat, of aardigheid, of emotionele stabiliteit, of ijver of voorstellingsvermogen.’

De conclusies luchten haar op, schrijft ze. ‘Alsof er ineens bewegingsruimte is gekomen voor mijn kinderen. De resultaten van deze twee studies vormen het definitieve bewijs dat het geboortevolgorde-effect op persoonlijkheid niet bestaat, dat het een fabel is, schrijven de onderzoekers in een begeleidend artikel. Toch koesteren ze weinig hoop die fabel hiermee de wereld uit te hebben geholpen. Want, schrijven ze, academische inzichten sijpelen meestal traag door naar het grote publiek. Bovendien zijn wetenschappelijke bevindingen vaak een stuk minder overtuigend dan wat we zelf hebben ervaren en gezien.’

Volgens Berger is het geloof in het bestaan van het geboortevolgorde-effect zo hardnekkig omdat we het gemakkelijk verwarren met leeftijd. ‘Vrijwel iedereen kan met eigen ogen zien dat oudere kinderen zich anders gedragen dan jongere kinderen. En de kans is groot dat een eerste kind zorgvuldiger en bezorgder lijkt. Alleen heeft dit verschil waarschijnlijk meer te maken met het feit dat het eerste kind ouder is dan met geboortevolgorde. Dat leeftijdsverschil kan ervoor zorgen dat kinderen uit hetzelfde gezin vaak specifieke rollen krijgen toebedeeld, zegt een Nederlandse psycholoog als ik haar de hypothese van die twee Amerikaanse wetenschappers voorlees. De oudste moet van de ouders verantwoordelijk zijn, de jongste moet naar de oudste luisteren. Het gedrag dat hieruit voortvloeit is een uiting van die rol, niet van iemands persoonlijkheid - maar zie dat onderscheid maar eens te maken, zo met het blote oog.’

Het zijn van nakomer heeft dus volgens de een voordelen, volgens de ander nadelen, terwijl de volgorde van geboorte

volgens een derde geen enkele invloed heeft op de persoonlijkheid. Hoe helder de conclusies uit grootschalig onderzoek ook zijn, ze missen één element en dat is de bijzondere positie die nakomers in een gezin innemen. Ze zijn niet ‘slechts’ de laatstgeborene in het gezin, ze zijn vooral kinderen met in leeftijd een grote achterstand op de broers en/of zussen.

Zestig jaar geleden werd er ook verschillend gedacht over het effect van nakomer zijn, zoals blijkt uit de column van Peter Jaspers. Die stopt namelijk niet bij de jubelende alinea waarmee deze introductie begint. Ook zij beseftte dat er verschillende kanten zijn aan het nakomerschap, al laat ze het Grote Leed onbenoemd. ‘Laten we met dit vrolijke geluid de andere kant niet uitpoetsen’, schrijft ze. ‘Want hoe gaat het: vaststaat voor de nakomer, van het moment af waarop hij zich van zijn omgeving bewust is, dat hij niets kan. Hij zit als Gulliver tussen de reuzen en voelt zich constant onmachtig. De bovenmenselijke krachttoren, die de anderen achteloos verrichten, zoals lange vingers uit de kast halen of de kamerdeur openen en vertrekken, zullen eeuwig buiten zijn bereik liggen. Neergezet worden op een schoot die hij niet ambieert, zal eeuwig zijn noodlot zijn. Zijn enige wapen is het woord, dat hij gewoonlijk vlug en vaardig leert gebruiken. Hij wordt er eerst grappig door gevonden en iets later eigenwijs. Op deze kant van de nakomer rust trouwens nog een andere vloek. Zodra hij oud genoeg is om bepaalde dingen wel te kunnen, hoeft hij ze weer niet. Jan zet de radio wel voor hem aan, Piet draait wel een plaatje voor hem, Willie kleedt hem wel even aan en vader zal zijn trein in elkaar zetten. Ze knippen met zijn allen uit een machtige bouwplaat het Muider-slot voor hem, waar de fleur ogenblikkelijk af is omdat hij er geen vinger naar uit heeft kunnen steken. Ze ‘helpen’ hem zes man sterk met een legpuzzel en begrijpen niet dat de moeizaam verkregen, complete Willem Barendsz hem voor geen

twee cent interesseert omdat hij er part noch deel aan heeft gehad. Ze reduceren in het algemeen zijn zelfwerkzaamheid tot een te verwaarlozen minimum en organiseren zijn plezier naar de knoppen. Hij hoeft niets en hij kan niets en hij zou zijn hele goedwillende familie wel het bos in willen trappen, maar hij voelt tegelijkertijd hoe afhankelijk hij van ze is. Wat zou hij alleen moeten beginnen! Deze nakomer ontwikkelt een schroom voor de buitenwereld en ziet weinig brood in het blonde leven, dat zich buiten zijn veilige huis afspeelt. Deze nakomer leest ook graag. Ten eerste omdat het woord van kleins af aan zijn vertrouwde vriend is geweest en ten tweede omdat hij het alleen kan doen. Zelf. Dat is immers voor hem een nog grotere glorie dan voor andere kinderen. Ieder kind heeft een almachtige vader en moeder boven zich, alleen de jongste in een gezin en zeker het nakomertje heeft daarbij nog almachtige broers en zusters. Hij voelt zich altijd klein. Hoe bijdehanter hij van zich afbijt, hoe kleiner hij zich meestal voelt. Geef hem, behalve de koestering, wat zelfvertrouwen. Op een gegeven moment moet hij weten, dat de radio niet beter speelt als Jan hem aanzet en dat hij net zo goed als Piet de plaatjes op kan zetten. Dan kan hij genieten van de prettige kant, die zijn positie geeft en die we ons nakomertje graag gunnen. Dan wordt hij ook een prettig mens, later. Niet zo'n doordrijver, die innerlijk en ongeweten nog steeds tegen zijn broers en zusters vecht en evenmin zo'n zitter, die vindt dat de wereld het maar voor hem op moet knappen. Dan komt hij, kortom, uit de verf en kunnen de voordelen uit zijn jeugd hem levenslang tot steun zijn.'

Resteert de vraag hoe ouders moeten omgaan met een nakomer. 'Hetzelfde als met elk ander kind', luidt het laconieke antwoord van hoogleraar Dubas. 'Wees betrokken, geef liefde en kijk welke rol je kan spelen als oudere opvoeder: welke dingen kun je overbrengen die je niet kon overbren-

gen toen je jonger was. Daarmee compenseer je de dingen die je misschien niet meer kunt, zoals voetballen in het park. Accepteer je beperkingen, zoek naar alternatieven en trek je niets aan van de beeldvorming.'

Dat er erg weinig wetenschappelijk onderzoek is verricht, doet ze af met een grap. 'Misschien moeten nakomers fondsen doneren om specifiek onderzoek naar hun positie en ontwikkeling van de grond te krijgen.'

Die nakomer dus, waarvan ik er één ben. 'Een enig kind met broers en zussen.' Een 'fenomeen' met verschillende kanten, aldus Peter Jaspers, een fenomeen waarover ondanks zijn lange bestaan, nog weinig bekend is, een fenomeen dat met een flinke dosis overdrijving een van de laatste onontgonden gebieden op sociaal-maatschappelijk terrein genoemd zou kunnen worden. Een fenomeen ook waarvan de zwaarte door sommigen wordt gebagatelliseerd. Dit boekje beoogt niet het gebied te ontginnen en pretendeert geen wetenschappelijke verhandeling te zijn. Wat het wél wil bieden is een inkijkje in het soms spannende, soms getroebleerde, soms haast normale leven van de ambitieuze, eenzame, geslaagde, tobbende, verwende nakomer.

Jos de Gruiter

MARGJE DUURSMA

‘Heel lang wilde ik er niet aan. De oorlog was een deel van hen, van hún geschiedenis.’
(foto Willem Dieperink)

‘NAKOMERS ZIJN GOED IN PLEASEN EN PRESTEREN’

‘**A**ls ik aan mijn moeder dacht, had ik niet het beeld van een sportieve, doortastende vrouw. In mijn herinnering was ze vooral een vrouw die bezig was met kleren naaien en borduren. Een verhaal dat mijn broer me vertelde, heeft dat beeld radicaal veranderd. Het is jammer dat ik een groot deel van haar leven niet heb meegemaakt. Ik had haar beter willen kennen, beter willen begrijpen.’

Margje Duursma (1948) is coach, trainer en procesbegeleider. Tijdens een opleiding die ze in 2015 volgde, ontmoette ze vakgenoot Caroline Lalieu (1962). De vrouwen raakten aan de praat en ontdekten dat hun beider levenslopen grote overeenkomsten vertoonden. Het feit dat ze allebei nakomer bleken te zijn - twaalf jaar na hun jongste zus geboren - speelde daarin een belangrijke rol, zó belangrijk dat ze besloten een boek over het onderwerp te schrijven. Dat werd *En toen kwam jij nog*. Ondertitel: *over lief en leed in het leven van nakomers*.

Duursma en Lalieu gingen niet over één nacht ijs: ze speurden het internet af, op zoek naar publicaties en al dan niet wetenschappelijk verantwoord onderzoek naar het ‘fenomeen’ nakomer, maar hun zoektocht leverde verbazingwekkend weinig bruikbaar op. De belangrijkste publicaties waarop ze stuitten waren van de hand van psycholoog en columnist Rita Kohnstamm en van Else-Marie van den Eeren-

beemt, familietherapeut, docent gezinsbehandeling aan de Hogeschool van Amsterdam en onderzoeker op het gebied van familiebetrekkingen - niet toevallig beiden nakomers.

‘Het verbaasde ons dat er zo weinig informatie bestond’, blikte Duursma terug. ‘Er bleek veel te vinden over opgroeien in grote gezinnen, maar niet specifiek over nakomers.’

Tijdens de voorbereiding op het boek en na het verschijnen ervan ontvingen de vrouwen veel reacties. Het nakomer zijn bleek een onderwerp waarmee veel wordt geworsteld. Opmerkelijk veel nakomers meldden zich na het verschijnen van het boek bij de coachingpraktijk van Duursma. ‘Het onderwerp leeft en er is merkbaar behoefte om erover te praten en antwoorden te krijgen op vragen’, zegt ze. ‘Een oproep via ons eigen netwerk leverde drieëntachtig reacties op (vijftig vrouwen en drieëndertig mannen tussen de zestien en zeventachtig jaar), allemaal nakomers die wilden vertellen over hun ervaringen met de plek die ze innamen in het gezin en over de consequenties daarvan tijdens hun jeugd en hun ontwikkeling tot volwassene.’

Het grootste verschil tussen het voorlaatste en laatste kind was achttien jaar, terwijl het leeftijdsverschil tussen kinderen in een gezin doorgaans twee tot drie jaar is. De oudste moeder uit het onderzoek was bij de geboorte van het nakomertje zevenenveertig jaar, de oudste vader vijfentachtig jaar. De aanname dat een nakomer een bevoorrechte positie inneemt in een gezin (bijvoorbeeld vanwege de grotere vrijheid in vergelijking met oudere broers en zussen) werd een enkele keer bevestigd, maar vaak weersproken. Wat het meest naar voren kwam waren gevoelens van eenzaamheid, zich ongewenst voelen en ‘nergens bij horend’.

‘Dat laatste springt er wel uit’, vertelt Duursma. ‘Veel nakomers worstelen tot op hogere leeftijd met het gevoel nergens bij te horen, ik herken dat zelf ook. Ze kunnen goed solistisch werken, voelen zich niet direct thuis in een team,

maken zich klein en willen graag voldoen aan de wensen van anderen. Daarin schuilt het gevaar dat ze zichzelf verwaarlozen, niet voor zichzelf opkomen. Zolang het gaat om functionele contacten zijn de problemen nog te overzien, het begint pas in informele settings. Veel nakomers moeten zich forceren om tijdens een receptie of iets dergelijks op een ander af te stappen en aan social talk te doen. Aan de andere kant hebben nakomers ook vaak de instelling van ik laat me niet kisten, ik zal je eens wat laten zien. De vraag of ze er ‘mogen zijn’ leidt ertoe dat nakomers op verschillende manieren proberen ‘erbij te horen’. Voor een deel komt dat voort uit signalen die ze opvangen uit hun omgeving: ze concluderen dat ze het beter moeten doen dan hun oudere broers en zussen, alsof de nakomer een geheim contract heeft gesloten met vader of moeder waarin staat dat ze aan hoge verwachtingen moeten voldoen. De nakomer moet presteren en maatschappelijk carrière maken. Hij of zij gaat zich gedragen zoals hij of zij meent dat anderen willen dat hij/zij zich gedraagt. Nakomers zijn daardoor goed in pleasen en presteren. Dat kan leiden tot een bovenmatige bewijsdrift en een sterke prestatiedrang, goede eigenschappen voor mensen die willen uitblinken op een bepaald vakgebied, bijvoorbeeld in de (top)sport.’

Gevoelens van eenzaamheid of de drive om te presteren komen niet uitsluitend voor bij nakomers, erkent ze. ‘Wel is het zo dat die gevoelens bij nakomers specifiek toegeschreven kunnen worden aan de toegevoegde plek die ze innemen in het gezin waarin ze ter wereld zijn gekomen.’

Het gezin waarin Duursma werd geboren, bestond in feite uit drie verschillende gezinnen, schrijft ze in En toen kwam jij nog: een gezin van vóór, van tijdens en van ná de oorlog. Haar ouders traden in 1929 in het huwelijk, ze woonden in en om Groningen, kregen drie kinderen en vormden een ge-

woon, gelukkig gezin. Begin 1940 verhuisde het gezin naar Heerenveen; naar een nieuw huis, met voor het eerste een nieuwe auto, een nieuwe baan voor vader en voor moeder en de kinderen een nieuwe omgeving met perspectief. Precies in die tijd ontbrandde de Tweede Wereldoorlog. Vader raakte betrokken bij het verzet in Friesland, werd opgepakt en vastgezet. Moeder werd ook gevangengenomen, maar kreeg hulp en kon ontsnappen. Het verzet zorgde voor een onderduikadres bij een boerenfamilie, waar ze werd verenigd met twee van haar kinderen. Het oudste meisje werd elders ondergebracht. Ze wisten van elkaar niet waar ze verbleven.

‘Mijn moeder kwam erachter dat haar man waarschijnlijk werd vastgehouden in Groningen, in het Scholtenhuis. Dat was het hoofdkwartier van de Duitse Sicherheitspolizei en Sicherheitsdienst. Er werden verzetsmensen verhoord, gemarteld en in veel gevallen afgevoerd naar executieplaatsen. Ze stapte op de fiets en reed de zestig kilometer van Heerenveen naar Groningen. Daar aangekomen vertelde ze dat ze schone kleren voor Klaas de Boer kwam brengen - zijn schuilnaam - en zijn vuile kleding mee terug zou nemen. Toen ze het pakketje gedragen kleren in handen kreeg, voelde ze dat het warm was, voor haar het bewijs dat haar man nog leefde. Toen mijn broer me dat verhaal ver na de oorlog vertelde, dacht ik: wat een slimme en doortastende vrouw was ze, zo kende ik haar niet. Had ik eerder van dat verhaal geweten, dan had ik een heel andere kijk op mijn moeder gehad. Ik vind het nog steeds prachtig, ze is in mijn ogen postuum een heldin geworden en ik beseftte dat ik te weinig van haar leven had meegemaakt om haar echt te kennen en te begrijpen. Ik denk dat veel nakomers tot die ontdekking komen, ze missen een groot deel van de gezinsgeschiedenis, waardoor ze een vertekend of onvolledig beeld van hun ouders, broers en zussen hebben.’